

**P.I. CHAYKOVSKIYDÍŇ "QÍSQÍ ÁRMANLAR" ATLÍ BIRINSHI
SIMFONIYASI: DÚZILISI HÁM MUZIKALIQ TILINIŇ TALQILAWI (Op
13. g-moll)**

Ózbekstan mamleketlik konservatoriyası Nókis filiali

“Muzikatanıw” qánigeligi 3-kurs studenti

Dauletbaeva Gúlxumar

Annotaciya: *Maqalada P.I. Chaykovskiydiń "Qısqa ármanlar" (op. 13, 1866) atı menen belgili bolǵan Birinshi simfoniyasınıń kompleksli analizi berilgen. Izertlew shıǵarmanıń strukturalıq, garmoniyalıq hám dramaturgiyalıq aspektlerin qamtıp alıp, onı rus simfonizminiń rawajlanıwı kontekstinde qaraydı. Cikldiń barlıq tórt bóliminiń kompoziciyalıq dúzilisi tolıq talıqlanıwına ayırıqsha dıqqat awdarılǵan.*

Gilt sózler: *"Qısqa ármanlar", simfoniya, talıqlaw, muzikalıq forma, rus muzıka, kompozitor.*

Аннотация: *В статье представлен комплексный анализ Первой симфонии П.И. Чайковского, известной под названием "Зимние грёзы" (оп. 13, 1866). Исследование охватывает структурные, гармонические и драматургические аспекты произведения, рассматривая его в контексте развития русского симфонизма. Особое внимание уделяется всестороннему анализу композиционного строения всех четырёх частей цикла.*

Ключевые слова: *“Зимние грёзы”, симфония, интерпретация, музыкальная форма, русская музыка, композитор.*

Abstract: *This article presents a comprehensive analysis of P.I. Tchaikovsky's First Symphony, known as "Winter Daydreams" (Op. 13, 1866). The study encompasses the structural, harmonic, and dramatic aspects of the work, examining it within the context of the development of Russian symphonic music. Special attention is given to a thorough analysis of the compositional structure of all four movements of the symphony.*

Keywords: *"Winter Daydreams", symphony, interpretation, musical form, Russian music, composer.*

Muzıkalıq dóretywshiliktiń hár túrli tarawlarında úlken kólemdegi bay miyras qaldırǵan ullı kompozitor hám keń kózqaraslı sheber P.I. Chaykovskiy, óziniń oylaw usılı boyınsha eń aldǵı menen simfonist bolǵan. Chaykovskiydiń dúnyanı dramatikalıq qabıllawı onıń simfonizminiń keskin qarama-qarsılıqlı xarakterin hám sońıń menen birge joqarı intellektuallıǵın anıqlaǵan.

Chaykovskiydiń simfoniyalıq stili klassikalıq hám romantikalıq elementlerdiń organikalıq jaqtan bir-birine sińisiwi hám sintezi tiykarında qalıplesken. Ol romantizmniń muzıka tarawındaǵı eń qunlı jetiskenliklerin ózlestirip, insannıń ruwxıy ómiri hám onı qorshaǵan dúnyanı sáwlelendiriwdiń jańa bay múmkinshiliklerin ashqan. Sonıń menen birge, ol forma dúziwdiń hám tematikalıq materialdı islep shıǵıwdıń klassikalıq principlerine sadıq qalǵan. Onıń dóretpelerinde keshirmeniń romantikalıq kúshliligi hám muzıkalıq tildiń ayqın obrazlılıǵı Betxovenniń qatań oylaw tártibi hám birlikke umtılıw erki menen uyǵınlasqan. Usı qásiyetler Chaykovskiyge kúshli ruwxıy tolqınlanıwǵa, ótkir tásirli qarama-qarsılıqlarǵa, kóterilisler hám qulawlarǵa tolı, biraq sońında anıq dúzilisli, izbe-iz hám forması boyınsha pitken iri kólemdegi simfoniyalıq shıǵarmalar jaratıwǵa múmkinshilik bergen. Chaykovskiydiń hár bir simfoniyası - ózgeshe obrazlar hám keshirmeler dúnyası bolıp, mazmunınıń baylıǵı hám áhmiyetliligi boyınsha XIX ásirdiń ekinshi yarımındaǵı rus realistlik romanına teńlesedi. Olar xronologiyalıq izbe-izlikte tuǵan tábiyat hám turmıstı lirikalıq boyalǵan poetikalıq qabıllawdan baslap, "ómir draması"na shekemgi, hátte joqarı tragediyaǵa jetkendey joln kórsetedi.

Dóretiliw tariyxı. Birinshi simfoniya 1866-jıldıń báhari hám jazında Chaykovskiy tárepinen jazılǵan. Bul shıǵarmanıń muzıkasında kompozitordıń júdá súyetuǵın rus tábiyatınan alǵan tásirleri, Uraldaǵı uzaq Votkinsk qalashasınan atası oqıw ushın Peterburgqa alıp barǵan qısqı jol haqqındaǵı balalıq dáwiriniń eske túsiriwleri sáwlelengen.

Simfoniyanı dóretiw kompozitor ushın qıyınshılıq penen ótken. Báharde Peterburg konservatoriyasınıń tamamlagannan soń, Chaykovskiy sol waqıtta Moskva konservatoriyasınıń tiykarın salıwshısı Nikolay Rubinshteyn tárepinen professorlar qatarına shaqırılǵan. Oqıwshılar menen jumıslar kóp bolıp, kúndizgi waqıttıń kópshiligin alǵan, sonlıqtan shıǵarma jazıw ushın tek tún ǵana qalǵan. Kompozitor tünde islew ádetin jaqtırmaǵan, onıń ústine názikshe densawlıǵı da buǵan jol qoymaǵan. Kúshli sharshawı tez arada nerv buzılıwına alıp kelgen. Biraq, sentyabrde Chaykovskiy simfoniyanı tamamlap, onı óziniń burınǵı muǵallimleri - Peterburg konservatoriyası professorları A. Rubinshteyn hám N. Zarembardıń bahalawına usınǵan. Olar óz pitkeriwshisiniń birinshi simfoniyalıq shıǵarmasını qattı sınǵa alıp, Chaykovskiy úmit etken Rus muzıka jámiyetiniń koncert baǵdarlamalarına kirgiziwden bas tartqan.

Peterburgtan qaytqannan soń, kompozitor simfoniyanı qayta islewge kirirken. Ekinshi redakciyası noyabr ayında tamamlanǵan, biraq ol da maqullanbaǵan. Premyera belgisiz waqıtqa keshiktirilgen. Chaykovskiy tek Moskva hám Peterburgta eki ortanǵı bólimniń atqarılıwın shólkemlestire alǵan, biraq bul derlik itibarǵa alınbaǵan. Tek ǵana belgisiz qalǵan bir sınshı (ol A. D. degen inisiallar menen qol qoyǵan, izertlewshiler bunı anıqlap bilmegen - shaması, ol muzıkant emes, al bilimli háwesker bolsa kerek) bılay dep jazǵan: "Biz bul salqın qabıllawdıń (orınlanǵan úzindilerge qaratqan) sebebin túsine almaymız, sebebi simfoniya sózsiz jetiskenliklerge iye. Ol joqarı dárejede melodiyalı hám ajayıp sazlanǵan: ásirese, adajio bizge unadı: ol pútkilley rus xarakterine iye bir temadan quralǵan, onda rus qosıǵınıń janındı tartatuǵın sazı esitiledi. Soǵan qaramastan, tema pútkilley ózgeshe." Adajioda eki tema bar ekenligi haqqındaǵı qátelikke qaramastan, bul pikirlew hayran qalarlıq dárejede sezgir bolıp, jalǵız pikirlew bolıp qalǵan. Professionallarda bolsa kórsetilgen muzıka qızıqtırmaǵan.

Simfoniyanıń tolıq kórinisindegi premyerası tek 1868-jıldıń 3 (15) fevral kúni Moskvada, N.G.Rubinshteyn bassılıǵındaǵı RMJ(Rus muzıka jámaáatı)nın segizinshi simfoniyalıq jıynalıısında bolıp ótken. Biraq bul orınlaw jalǵız márte bolıp

qalğan. Oğan sınshılar da pikirlew bildiriwdi kerek dep tappağan. Simfoniya qaytıp orınlanbağan, ol umıtılıp ketkeday kóringen.

Birneshe jıl ótkennen keyin, 1874-jılı Italiyağa saparınan soń kompozitor simfoniyanı jáne bir márte qayta kórip shıqqan: ayırım uzın jerlerdi qısqartqan, orkestrlewdi ózgertken. Usı aqırǵı redakciyasında simfoniya jáne toǵız jıldan keyin - 1883-jılı Moskvada 80-jılları Moskvada islegen nemis dirijorı M.Ermansderfer bassılıǵında basılıp shıǵarılǵan hám orınlanǵan. Tek sonda ǵana onıń bahasına jetken. "Bul haqıyqıy rus simfoniyası, - dep jazǵan sınshı. - Onı tek rus adamı ǵana jaza alıwı múmkinligi hár bir taktte sezilip turadı. Shet elde islep shıǵılǵan formaǵa kompozitor taza rus mazmunın sińdirgen." Biraq, aradan jáne úsh jıl ótip, álle qashan dańqı shıqqan kompozitordıń birinshi simfoniyalıq tájiriybesi Peterburgta da atqarılǵan. Sonnan baslap ol koncert repertuarınan bekkem orın alǵan.

Tiykarında birinshi rus simfoniyası bolıp shıqqan (birqansha aldın jazılǵan Rimskiy-Korsakov simfoniyası tabısqa erispe hám derlik umıtılıp ketken), sonıń menen birge ol lirikalıq simfonizmniń birinshi úlgesi bolǵan. Simfoniya programmalı. Chaykovskiy oğan at qoyıp, birinshi eki bólimge kishi atlar bergen. Bunday "kórsetpe"ge iye bolmaǵan skercoda 1865-jılı jazılǵan fortepiano sonatasınıń materialınan paydalanılǵan.

Birinshi bólim- Allegro tranquillo tempinde, 2/4 ólsheminde, g-moll tonlıǵında, sonata formasında dóretilgen. "Qısqı joldaǵı ármanlar" («Грѣзы зимнею дорогою») dep atalǵan. Ol skripkalardıń esitiler-esitilmes tremolosı menen baslanadı. Bir máhál... fleyta hám fagot penen ırǵaqlanǵan muńlı nama payda boldı. Bul saz ásbaplarınıń dawısları arasındǵı uzaq aralıq sebepli keń keńislik, shólistanlıq, jalǵızlıq sezimleri payda boladı. Ağash úplep shertiletuǵın muzıkanıń dawısı tınadı hám onıń menen birge altlar, sońınan violoncheller qosıldı. Al úplep shertiletuǵın ásbaplardıń dawısı bolsa usı waqıtta júzge urılıp atırǵan qar ushqınlarınday qısqa, ótkir sesler shıǵaradı. Olarda qanday da bir tınıshsızlıq, qáweterleniwshilik seziledi. Sestiń jańǵırırǵı kúsheedi. Barǵan sayın jańa ásbaplar kirip kelmekte. Melodiya mayda-mayda bolıp ketedi. Onıń úzik-úzik bólekleri bir-biriniń izinen ushıp, shır aylanıp júrgendey. Mine, usı waqıtta qar temasınan ósip shıqqan quwatlı tema bar

dawısı menen atqarıla basladı. Onıń júreginde jas jigittiń keńligi sezilip tur. Dáslepki, burıńǵı muńlı nama oǵan qosılıp ketti hám ol da ájayıp bulaqtan kúsh alǵanday quwatlı, isenimli boldı. Hámmesi tınshıp qaladı. Bir neshe qurǵaq akkordlar hám tarlı saz ásbaplarınıń qısqa sozılǵan sesleri fonında klarnet qosıq ayta basladı. Onıń qosıǵı - qosımsha tema - oyılı hám tınısh. Ol sheksiz jazdırılatuǵın lenta sıyaqlı erkin aǵadı. Klarnet úndemey qaldı, biraq qosıq úzilmedi: onı basqa saz ásbapları qosıp, jáne de keńirek aytıla basladı. Jáne tım-tırıs. Ekspoziciyanıń juwmaqlawshı bólimi - bayram, saltanatlı, quwanışlı keypiyatta tikkeley rawajlanıwǵa qosıladı. Onda tolqınlangan jedel háreket, dawıslardıń jedel almasıwı, ekspoziciyanıń hár qıylı temalarınıń soqlıǵısıwı, dramatizmge tolı hám kulminaciyaǵa alıp keledi. Taǵı da, mine, úshinshi mártebe - ulıwma pauza. Áste, tartınshaqlıq penen, barlıq waqıtta da sazǵa túse bermeytuǵınday bas dawıslar "teńselip" turadı. Olarǵa valtornanıń jumsaq hawazı qatlam bolıp jabıadı, sońınan aǵash demli ásbaplar qosıladı, soń qaytadan muńlı melodiya atqarıla baslaydı. Repriza baslandı.

Simfoniyanıń **ekinshi bólimi**- Adagio cantabile ma non tanto tempinde, 4/4 ólsheminde, Es-dur tonlıǵında, quramalı úsh bólimli formada jazılǵan. “Qapa úlke, dumanlı úlke” («Угрюмый край, туманный край») dep ataladı. Ol Ladoga kóli boylap Valaam atawına sayaxatı hám 1860-jıldıń jazında Imatra sarqıramasına sayaxatı tásirinde jaratıldı. Áste tarlı ásbaplar atqarıwında kirisiw atqarıladı. Goboy diyxanlardıń sozıp aytatuǵın qosıqların esletetuǵın keń hawazlı namanı shertedi. Fleytanıń tez passajı misli kól tolqınları ustinen juwırıp ótken tolqınday, jeńil esken samalday. Soń fagot óziniń naması menen kirip keledi, mine endi eki dawıs hár qaysısı óz qosıǵın baslap, bir-birine qosılıp ketkendey boladı. Alt hám fleytalar jıllı hám tolqınlanıp sayray basladı. Olardıń naması keń hám erkin shıǵıp turganday. Onı skripkalar dawam ettirip, alıs-alıslarǵa, joqarılarǵa alıp ketedi, ol jerde ol toqtamaydı, al erip baratırǵanday bolıp, adamnıń qulaǵına jetpeytuǵın bolıp esitile beredi. Al, tómende, violonchellerde jáne birinshi qosıq payda boladı. Temanıń ayırım fragmentleri menen hár qıylı ásbaplar kirip keledi. "Solistler" - klarnet penen shireli jańlaytuǵın skripkalar- ekinshi temanı atqarıwında dawıslar óz-ara qosılıp ketedi. Orkestr dawıslarınıń kúshli xorı qosıqtı qosıp alıp, onı jáne de dawam ettiredi... Bir

demlik irkiliw, isenimsizlik, bálkim, qáweterleniw hám jáne ullı xalıq qosıǵı bálentke kóteriledi. Gúrriń tamam boldı. Bólimdi tarlı ásbaplar juwmaqlaydı.

Simfoniyanıń **úshinshi bólimi**- Allegro giocoso tempinde, 3/8 ólsheminde, c-moll tonlıǵında, úsh bólimli formada (Skerco-Trio-Skerco-Coda) dóretilgen. Bul bólim atamaǵa iye emes, biraq mazmunı onısız da ayqın. Skertso klarnet hám fleytalardıń jeńil trelleri menen ashıladı. Sonıń arasınsha skripkalar sıldır-sıldır etip oynay basladı. Ájayıp, biraq xalıqshıl xarakterdegi namanı aǵash demli ásbaplar atqaradı hám kóp uzamay hámme nárse boranlı xorovodta aylanıp ketti.

Final- Andante lugubre tempinde, 4/4 ólsheminde, g-moll-G-dur tonlıǵında, sonata formasında dóretilgen. Tómennen áste-aqırın gúnirengen dawıslar esitildi de, bir nársege isenbey toqtadı. Jáne bir ret nama jańladı da, taǵı úzildi. Úshinshi mártebe ol joqarıraqtan baslanıp, fleyta, goboy, klarnetlerdiń jaqtılıraq tembrlerinde baslanıp, jańa kúshke iye bolǵanday bolıp, aqırında skripkalardıń toyınǵan tómén registrinde tolıǵı menen atqarıldı. Prolog usınday. Oylanıw. Taǵı da nama jańladı - endi ol burınǵıday minorda emes, al majorda - ashıq, isenimli túrde tez hám kúshli hárekette jańladı. Bul «Я посею ли млада» degen xalıq qosıǵı, áyyemgi diyxan qosıǵı "Gúller gúlledi"niń qalalıq nusqası. Bir neshe takt ishinde qáhárli prologtan quwanışlı shadlıqqa qaray tez kóteriliw júz berdi. Finaldıń tiykarǵı teması óziniń jámiyetlik dúzilisi, marshtıń ritmi, keskin jańlaydı. Bul shadlı, quwanışlı xalıqtıń kelbeti. Jáne de «Я посею ли млада» qosıǵı payda boladı, endi ol ayaq oyın xarakteri iye. Jámiyetlik kórinisler - háreketiń ulıwmalıq kórinisi - waqtı-waqtı menen kishi janrlıq súwretlemeler menen almastırılıp turadı. Orkestr jáne de ashıq, kóp dawıslı bayanlawda qıyalıy órilgen melodiyalıq sızıqlar qısqa boladı. Jáne de yarmarkanıń qızǵın shadlıǵı toqtap qaladı. Tosattan oylanıw waqtı keledi. Prolog muzıkası esitiledi. Sońınan áste-aqırın, terbelgendey bolıp, uzaq waqtqa sozılǵan kúsheyiw baslanıp, quwanışlı kúshli juwmaqqa alıp keledi.

Chaykovskiydiń Birinshi simfoniyası óziniń lirikalıq tuwrılıǵı hám muzıkasınıń shayırlıǵı menen tartımlı bolıp, onıń avtorında keleshektegi ullı simfonist-dramaturgtı kóriwge múmkinshilik beredi.

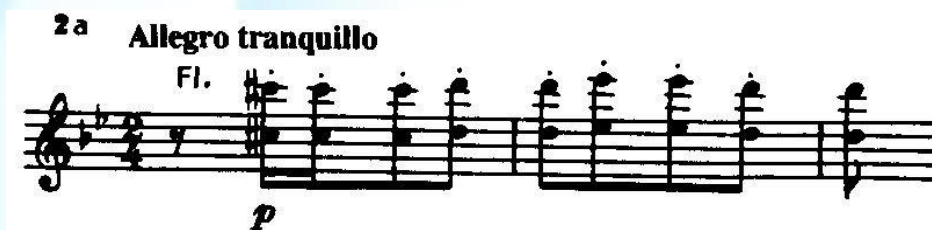

№	Bólim ataması	Temp	Razmer	Tonlıq	Forma
1	“Qısqı joldağı ármanlar” («Грёзы зимнею дорогой»)	Allegro tranquillo	2/4	g-moll	Sonata forması
2	“Qapa úlke, dumanlı úlke” («Угрюмый край, туманный край»)	Adagio cantabile ma non tanto	4/4	Es-dur	Úsh bólimli forma (A- B-A)
3	Skerco	Allegro giocoso	3/8	c-moll	Quramalı úsh bólimli forma (triosı menen)
4	Final	Andante lugubre	4/4	g-moll- G-dur	Sonata forması

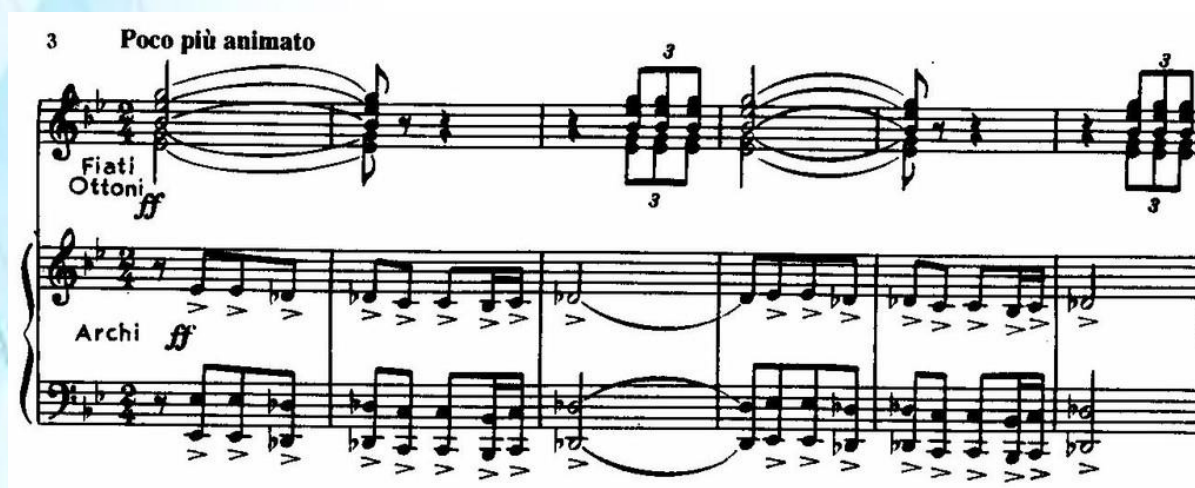
Sonıń menen birge, tiykarǵı temalardıń quramında-aq Chaykovskiydıń simfoniyalıq oylawı ayqın kórinedi. Ásirese, birinshi bólimniń bas partiyasınıń teması bul jaqtan úlken áhmiyetke iye. Onıń ayırım melodiyalıq aylanıslarınıń xalıq qosıqlarına jaqınlıǵı ánsat sezilse de, tema qosıqlıq juwmaqlawdan ayırılǵan: rawajlanıp barıwshı bóliniw principı (4 takt + 2 + 1 + 1) oǵan ashıq xarakter beredi

hám dawam ettiriwdi hám rawajlandırıwdı talap etetuǵın tolıq emeslik sezimin payda etedi. Ekinshi gápte tema, basqasha tembr menen berilgen (fleyta hám fagot ornına altlar), fleytada ótkirli "tikenli" faktura menen birge júredi.

Keyinirek dinamikalaştırıwshı faktor sıpatında úlken áhmiyetke iye bolatugin bul fraza, keyingi barlıq rawajlanıwdı qamtıp ótedi hám járdemshi partiyanıń kiriwinen aldın kúshli saltanatlı jańlanıwǵa jetedi.

Eki element te ekspoziciya sheńberinde keń rawajlanıp, nátiyjesinde bas partiya sol materialdaǵı baylanıstırıwshını "jutıp jiberip", tolqın sıyaqlı ósip baratuǵın bir úlken bólimdi payda etedi.

Qosıq tárizli járdemshi partiya óziniń jaqtı lirikalıq xarakteri menen bas partiyanıń gúńgirt "qıslıq" koloritine qarama-qarsı qoyılıp, salıstırmalı túrde ózinshe epizod bolıp esaplanadı. Chaykovskiydiń keyingi simfoniyalıq islenbelerinen parqı, bunda dramalıq qaramaqarsılıqtıń orayı bolıp, ayırıqsha "waqıyalar" júz bermeydi. Ekspoziciya dúzilisin qısqartılǵan halda (hám tiyisli ton ózgerisler menen)

qaytalaytuğın reprizadan soñ, keñeytirilgen koda berilgen, onda bas partiyanıñ tiykarǵı elementleri bunnan bılay da rawajlandırıladı.

Simfoniyanıñ ekinshi bólimi - "Qapa úlke, tumanlı úlke" -. Bul bólimniñ formasın ayırım izertlewshiler rondo tárizi, basqaları variant-strofalıq dep esaplaydı. Onıñ ózgesheligi sonda, eki epizod tiykarǵı temadan alınǵan melodiyalıq aylanısqa qurılǵan hám tek onıñ erkin ózgeriwi bolıp tabıladı. Aqırın-aqırın rawajlanıp, kem-kemnen dem alatuğın, uzınlıǵı jıgırma takt bolǵan bul tema Chaykovskiydiñ lirikalıq-qosıq melodikasınıñ eñ ájayıp úlgilerinen esaplanadı. Xalıq xarakterdegi ayırım melodiyalıq sıızıqqa quyılǵanday aylanısar onıñ tipik rus kelbetin ayqınlastıradı.

Keyingi shıǵarmalarda tema hár sapar jaña reñge iye bolıp, juwmaqlawshı bólimde valtorna solosında patetikalıq jañlawǵa erisedi. Usı bólimniñ tıñlawshını arqa orıs peyzajınıñ muñlı hásiretli ortalıǵına batıratuğın poetikalıq kirisiwi haqqında da aytpay ketiwge bolmaydı. (Bul kirisiwde Chaykovskiydiñ konservatoriya jıllarında jazǵan "Dawıl" (Ostrovskiydiñ draması boyınsha) uvertyurasınıñ járdemshi partiyasınıñ materialı qollanılǵan. Biraq basqa faktura hám sazlastırıw (onda - fleyta hám goboy, joqarı registrdegi skripkalar kontrapunkti hám arfanıñ sınıǵırlaǵan akkordları, bunda - tek tarlılar, orta registrde tıǵız jaylasqan) muzikanıñ tásirililigin joqarı dárejede ózgertedi.

Simfoniyanıñ sońǵı eki bólimi arnawlı baǵdarlamalıq atamalarga iye emes, biraq olardıñ muzıkası sonday-aq jarqın obrazlılıqqa iye. Skerso (Skersonıñ shetki bólimleri ushın kompozitordıñ ómirinde basıp shıǵarılmaǵan do-diez minor fortepiano sonatasınan alınǵan skerso material bolıp xızmet etken), jeñil muñlılıq reñine iye. Qos takttıñ "úzik-úzik" ritmi oǵan ózgeshe ótkirlik beredi. Skersonıñ orta bólimi - tegis lirikalıq vals.

Saltanatlı final Chaykovskiydiń keyingi simfoniyalıq finallarınıń úlgi boldı, ol jeke táshwishler, ruwxıy gúresler hám tolğanıwlardıń jabıq dúnyasınan sırtqa, jarqın quwanış hám shadlıq dúnyasına shıǵıwdı ańlatadı. Bul final simfoniyanıń aldınǵı názik, tınıq reńli bólimlerinen salmaqlılıǵı, awır jańlawı menen ajıralıp turadı. Kompozitor xalıq bayramınıń súwretin jarqın boyawlar menen sızadı: bunda birinshi ret "awır" mis ásbaplar (úsh trombon, tuba) hám urma ásbaplar toparı menen úlken orkestrdiń tolıq quramı qatnasadı; jazıw usılı keń. Kontrasttıń keskinligi belgili dárejede úlken kirispe bólimi (64 takt) menen jumsartıladı, onıń baslanıwı qarańǵı reńlerge boyanǵan, hám tek áste-aqırın tiykarǵı bólimge jaqınlasqan sayın muzikanıń reńi jaqtılasıp hám anıqlasa baradı. Kirisiwde birinshi márte «Я посею ли млада» degen xalıq qosıq jańlaydı, ol keyinirek járdemshi partiyanıń tiykarına aylanıp, óziniń bir qalıpli namaları menen bas partiyanıń keń temasına qarama-qarsı qoyıladı. Qızıǵı, Chaykovskiy bul qosıq namasın hámmege málim major variantınan parıqlı túrde minorda beredi. Tek final kodasında ol bir márte major jańlawında hám oǵan saltanatlı epikalıq-ullı xarakter beriwshi ritmik úlkeytiwde ótkeriledi.

Bul ózgeshe oylap tabılǵan finalda Chaykovskiydiń barlıq niyeti ámelge aspadı. Onıń eń ázzi bólimi járdemshi partiya materialındaǵı kishi fugato menen baslanıp, tiykarında bas partiya temasınan bólinip alınǵan qısqa motiv jatatuǵın keńeytilgen fuga menen dawam etetuǵın bir qansha formal rawajlanıw bolıp esaplanadı.

Chaykovskiydiń Birinshi simfoniyası óziniń lirikalıq tuwrılıǵı hám muzikasınıń poetikalıǵı menen tartımlı bolıp, onıń avtorında keleshekтегі ullı simfonist-dramaturgti kóriwge múmkinshilik beredi. Tematikalıq materialdı dúziwde de, onı qollanıwda da, rawajlandırıwda, ózgertiwde hám az sanlı dáslepki elementlerden bargan sayın jańa formanıń payda bolıwlardıń ósiwinde de kompozitordıń muzikalıq oylawınıń haqıyqıy simfoniyalılıǵı kórinedi.

PAYDALANILǴAN ÁDEBIYATLAR:

1. Gúlmariyam K. et al. MÁDENIYAT TARAWINIń RAWAJLANIINDA BALALAR MUZIKA MEKTEBINIń TUTQAN ORNI //ОБРАЗОВАНИЕ

НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 5. – С. 96-101.

2. Gúlxumar D., Gúlmariyam K. BAQSISHILIQ ÓNERINIŇ RAWAJLANIWI HÁM DÁSLEPKI BAQSISHILIQ MEKTEPLERI. – 2024.

3. Gulmaryam K., Ğaziynexan D. SHOMANAY RAYONI JUMABAY JIRAW BAZAROV ATINDAĖI 13-SANLI BALALAR MUZIKA HÁM KÓRKEM ÓNER MEKTEBI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 6. – С. 75-78.

4. Niyazbaeva A., Kamalova G. ÓZBEKISTON XALQ BAXSHISI QALLIEV TEŇELBAY GENJEBAEVICH IJODI //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2023. – Т. 2. – №. 7. – С. 22-24.

5. Gulxumar D., Gulmaryam K. BASHEROV DYNASTY //World scientific research journal. – 2023. – Т. 22. – №. 2. – С. 26-31.

6. Dauletyarova G., Kamalova G. A LOOK AT THE WORK OF TEACHER POLATBAY QURBANAZAROV //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 283-288.

7. Segizbaeva G., Kamalova G. J. CHARSHIMOVTIŇ DÓRETIWSHILIGINDE SAHNA HÁM KINO MUZIKASI //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 289-294.

8. Gúlmariyam K. et al. MÁDENIYAT TARAWINIŇ RAWAJLANIINDA BALALAR MUZIKA MEKTEBINIŇ TUTQAN ORNI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 5. – С. 96-101.